

עתה עומדים על הפרק מתקנים למזון כולו – והתוכנית דאי תתגשם בקרוב. לעומת התקדמות זו יש החמרה בתחומים מסויימים, ומדאיגה במיוחד בעית התחלואה. אתיחס לבעיה זו מנקדת התצפית של משרד ועדת הבקר, המאפשרת לראות את היקף התחלואה ותוצאותיה, שמתבטאים בסכומים נכבדים למדי. המדובר בעיקר בדלקות עטין ובמחלות הינקות. אכן, יש מודעות אצל רפתנים לצרה זו של דלקות העטין ומשקיעים הרבה במיתקני חליבה נאותים, סניטציה וטיפולים אחרים, אך ראוי לציין, כי מקדישים פחות שימת לב לשיכון היונקים ולתנאי אחזקתם. יומן ביטוח הבקר במשרד ועדת הבקר מביא כרוניקה יום־יומית עגומה וחשבון הנזקים תופח ועולה מחדש לחדש. ועוד ענין, שאף הוא אינו חדש אצלנו. כוח האדם המושקע בענף הרפת. בכל הזדמנות אני חוזר ומציין ש"מצבת האדם" בענף טעונה נסיון עבודה וידע תיאורטי רב. מפעל בהיקף גדול כזה, שעוסקים בו עשרות אנשים עם רמות

שונות של ידע ונסיון – בדין שיהיה מלווה עיקוב מתמיד של מומחה בעל ידע רב שיוכל להעביר לקחים ומסקנות ממשק אחד לשני. למזלו של כפרנו התברכנו בשלושה־ארבעה "מובילים" בענף שקובעים את פני הדברים, אך אין זה מספיק. חסר האיש האחד המכוון, שיכול מדי שנה לסכם את הלקחים המתבקשים ויחייב כל בעל משק לתהות עליהם. אינני מתכוון להדרכה. מונח זה אינו מגדיר את הנושא במלואו. מתכוון אני ללימוד יסודי ועיון בכל התופעות במשק החלב מצד האיש הקובע, ולאחר מכן – דיון משותף עם בעל המשק, ניתוח הממצאים והסקת מסקנות. לכך לא הגענו עדיין, וחבל. תמה אני משום מה לא יקבל כל בעל רפת בגמר שנת החשבון את כל הנתונים הנוגעים למשקו? הנתונים עצמם ישנם, וצריך רק לרכזם ולפרשם כראוי, כדי שהם ינחו את בעל הרפת בעתיד. בדיבור אחד: בדין שיהיה רכז הענף, שזו תהיה מלאכתו. הנהלת הכפר וועדת הבקר מצוות לתת דעתן לענין זה, ובהקדם.

פרופיל של משק חלב מושבי
חי הברון, ה.מ.ב.

270 ראשי בקר – זה היקפו של משקם המשותף של שני האחים בן־יהושע, יעקב ופרץ, בבאר טוביה. למשק בן־יהושע דהיום היסטוריה ארוכה. אביהם של האחים, מבין מיסדי באר טוביה, החל לבנות את משקו, בדומה לחברים אחרים במושב, כמשק מעורב עוד בשנת 1930. ענף הרפת פותח והגיע לכדי 25 פרות. מיקום המשק לא התאים להרחבה מעבר למספרים "האסטרנומיים" בשנות ה־50, כשמשפחת בן־יהושע חפצה ברפת גדולה, בה יעסוק אחד הבנים ליד אביו. ואז, בשנת 1955 החלה העברת המשק למקום חדש בתוך המושב, אשר בו ניתן להקים מערכת רפת גדולה. העברה זו הושלמה ב־1957, ואז קיבל אחד הבנים, יעקב, את משקו

של אביו, ואילו אחיו פרץ קיבל משק נפרד כבן המושב. בגלל כל אותן הבעיות, הידועות היטב לכל מושבניק והמכבידות על ניהול תקין של משק חי בעל ממדים גדולים, כמו מילואים בצה"ל, התלות היום יומית במשק החי גם בין תקופות מילואים ועוד – החליטו שני האחים למזג את שתי יחידות משקיהם לאחת, שתספק את צורכי 2 המשפחות. במשק משותף כזה ניתן להתגבר על בעיות העבודה באופן קל יותר מאשר בשתי יחידות נפרדות. נוסף על כך מאפשרת היחידה הגדולה ניצול טוב יותר של ציוד ומערכות ובכך היא מצדיקה השקעות אשר ביחידות משק קטנות יותר הן מפוקפקות למדי. תודות לכך הצליחו האחים בן־יהושע לישם

זה צריך לשמש מטרה כלכלית שונה ממסירתו לתחנת האיסוף. לכן הוא משמש, קודם כל, לגידול כל הוולדות – ואף ולדות קנויים, אם יש בכך צורך – שבמשק. לפעמים, כשהמצב מחייב זאת, מופנה חלב גם לגידול ולדות לבשר לבן.

בצורה זו נשאר שיווק החלב מהמשק בתחומי המכסה, בעוד הייצור העודף (המתוכנן אף הוא!) מנוצל בצורה יעילה. מתנובת החלב השנתית הממוצעת לפרה בעדר של קרוב ל-8,000 ק"ג, הופנו כ-600 ליטר לשימוש במשק, ולשיווק נותרו כ-7,350 ליטר.

תחנת איסוף החלב בבאר טוביה, "המחלבה", מטפלת בכ-15 מיליון ליטר בשנה. היקף כזה מאפשר תיפעול יעיל יותר מאשר היקף קטן, לכן ההוצאה על כל ליטר חלב קטנה יחסית מצד אחד, ואילו מהצד השני יכול המושב כולו להגיע לתוצאות טובות יותר גם במישור המקצועי: קרור ואיחסון החלב ואף המשלוח למחלבת תנובה.

את כל הוולדות הנולדים במשק מגדלים ואף נרכשו עגלים ועגלות מהחוץ. העגלות מעדר החלב משמשות קודם כל כמובן, לחידוש העדר, אך חלק מהן מופרש לייצוא. בשנה שחלפה סופקו 18 עגלות למטרה זו. באותה השנה נרכשו מהחוץ יותר עגלות מאשר בדרך כלל, וכך התאפשרה הגדלת העדר והפרשה לייצוא גם יחד.

ייצור בשר

את כל העגלים הנולדים במשק וכן מספר מסויים של עגלים קנויים – מגדלים לבשר, כך שמספר העגלים מגיע לכ-80. הם משווקים ל"מרבק" בגיל של כ-10 חודשים, במשקל חי של כ-430 ק"ג.

10 פרות השרולה נשארו במשק כ"שרידים" מתוכנית קודמת. לפני שנים, כשהיה ביקוש לבקר שרולה בארץ, חשב המשק לספק לשוק הישראלי פרי רביה שרולה, דבר שהיה ריווחי יותר מאשר הגידול לבשר. היום אמנם ממשיכים להזריע את פרות השרולה בזרימה של שרולה, אך השוק אינו קולט את כל העגלים לרביה. לכן צומצמה שלוחה זו וחלק מהוולדות – סופו בבית המטבחים.

שיכלולים רבים במבני הבקר, במכון חליבה, במערכות הזנה ואף בשדות המספוא.

היקף המשק

המשק מעבד כיום כ-100 דונם אדמה המרושתים להשקיה, העומדים לרשות הרפת. מלבד עדר הבקר קיים גם לול של 2,000 מטילות, המטופל בעיקרו על ידי ילדיהן של 2 המשפחות.

עדר הבקר מורכב כיום (בעת הכתיבה, ינואר 1980) מכ-100 פרות, כ-90 עגלות מכל הגילים, וכ-80 עגלים לפיטום. בין 100 הפרות ישנן 10 פרות שרולה לבשר ובין 90 העגלות – 10 עגלות לבשר.

מהי השקעת העבודה במשק רחב ידיים כזה? תיאורטית "מעסיק" המשק 4 עובדים. מעשית מתחלקת כל העבודה בחצר ומחוץ לה, בין 2 משפחות, המשקיעות כ-4 ימי עבודה לצורכי המשק.

משק החלב

למשק מכסה של 500,000 ליטר חלב בשנה הנוכחית לעומת 460,000 בשנה הקודמת. למעשה שווקו בשנה האחרונה 493,000 ליטר ואילו הייצור הגיע ל-520,000 ליטר.

לפני 3 שנים הגיע הייצור אף ל-600,000 ליטר מ-80 פרות. בגלל חלוקה שווה של מכסת החלב בכפר, היה המשק חייב לצמצם את הייצור. למרות הצימצום נשאר ייצור עודף מעל המכסה, לכן שימש חלק מהחלב להגמעת עגלים ועגלות וכן לייצור בשר לבן.

כאמור הוגדלה השנה – 1979/80 – המכסה. בעקבות המחסור בשוק נוצרה בתחילת שנת המכסות תחושה שניתן יהיה לשווק חלב אף מעבר למכסה, לכן הוגדל שוב העדר.

בשנת תשל"ט מנה אמנם העדר 65 פרות בממוצע, אך לקראת סוף השנה נוספו פרות, ועכשיו ישנן בו כ-90 פרות חלב. הייצור העודף של חלב, מעל ומעבר למכסה, לא היה מקרי, אלא מתוכנן ומחושב היטב. ניהול תקין של העדר מורה בכיוון הגדלת הייצור. אך עם המגבלות הקיימות (מכסות חלב) היה חלב עודף

מזה כ־15,000 טון לענפי הרפת. ההספקה העצמית במושב מחילה את המזון המרוכז בכ־5%–6% לעומת המחירים שהחבר היה צריך לשלם לו היה קונה את המזון מהחוץ! המושב היה בין חלוצי הקמת מרכזי מזון. מלבד המזון המרוכז, מספק המרכז לחברים כ־15,000 טון תחמיץ בשנה והוא גם הספק של המזונות הקנויים מהחוץ. לכ־30 משקי חלב מסופקים מי גבינה. משק בן־יהושע משתמש בכ־1.5 מיליון ליטר בשנה, לכל העדר, אך בעיקר לגידול.

לאחרונה דנים במושב על האפשרות לשלב בתוכניות ההספקה המשותפת גם זבל מוחמץ. מצד אחד ערים לחשיבות שבמיחזור הזבל בכלל ובהגדלת מקורות המזונות, אך לעומת זאת מהססים מעט לגשת לענין בגלל בעיות תברואתיות.

ומה הלאה?

משק בן יהושע הינו דוגמה למשק משפחתי מתקדם: ייצור חלב ובשר ברמה גבוהה גם יחד; אספקת מזון משקי ניכרת; "שרותים" חיצוניים ברמה גבוהה המתאפשרים הודות להיקף הניכר של פעילות כלכלית במושב כולו.

פרץ בן־יהושע רואה את ההצלחה, המקצועית והכלכלית כאחת, מותנית בהיקף המשק –

בנוסף לעגלים אלה משווק המשק כ־20 עד 30 ראש בשר לבן בשנה, וכמובן חלק מ"עדר השרולה" שנותר אחרי שמירה של 10 הפרות.

אספקת מזון

כ־40% (על בסיס חומר יבש) מהמזון לכל העדר הגדול הזה באים מהמשק עצמו. מתוך 100 הדונמים משמשים 40 לגידול אספסת ומספקים כ־100 טון חומר יבש בשנה. על 60 הדונמים הנותרים מגדלים חיטה, המספקת כ־75 טון חומר יבש, ואילו 30 דונם מתוך ה־60 מספקים עוד כ־50 טון חומר יבש מגידול נוסף של תירס. בגלל מחסור במים לא ניתן לנצל את כל 60 הדונמים: כך מיוצרים בשדות המשק כ־225 טון חומר יבש. חלק מהאספסת מוגש לפרות טרי, חלק משמש להכנת שחת. זו השחת היחידה במשק והיא מוגשת לפרות בלבד. כ־50 טון קש קנויים בשנה משמשים להאבסה וכ־20 טון לריפוד.

מזון מרוכז ומזונות שונים אחרים (קליפות הדרים, תוצרת לוואי תעשיתית כגון שאריות עגבניות, עודפי ירקות כגון תפוחי אדמה) נרכשים מהמושב.

בבאר טוביה קיים מכון תערובות משוכלל, המספק בס"ה כ־20,000 טון מזון מרוכז בשנה,

סככת הבקר במשק בן יהושע

ואשר להיקף הייצור: פרץ אינו יכול לשער משק ריווחי שיצמצם את היקף תפוקתו. לכן יש צורך להמשיך בייצור כבעבר, לפחות, אך יש להשתמש במוצר בצורה מתאימה. במלים אחרות, אין להסתפק בשיווק חלב נוזלי בלבד, כפי שגם בעבר משק זה לא הסתפק בכך. אם ייצור החלב הארצי חייב לרדת, יפלו המשקים החלשים, דבר שיגרום לבעיות חברתיות וכלכליות למדינה כולה. לכן דרושה מדיניות התומכת בסקטור החקלאי והמעודדת אותו.

היחידה הכפולה – ובהיקף המושב כולו. אך הוא מודאג מהבאות.

אחד הקשיים הוא מימון פעילות המשק. אין הבעיה העיקרית בהשגת האשראי, אלא במחירו הגבוה של האשראי המושג. לכאורה היה מחייב המצב שימוש נרחב בהון עצמי. אך כאן באה מדיניות המיסוי הנהוגה כיום וגורמת התפתחות הפוכה: אין היא מעודדת כלל וכלל את המשק החקלאי להגביר את השימוש בהון עצמי, במקום באשראי, אפילו אם הוא יקר.

“הבוקרים צריכים לדעת שחיה של הפרה הם חיים קשים מנשוא”

נחמן ברמן – “רופא אליל”

מוטי אישי-יאר, מעגן מיכאל

אלי בצעדים מדודים ובקול רפה שואל מה נשמע, ומתעניין אם חלילה וחס החנית רכבו אינה עלולה לפגוע במהלך התקין של העבודה ברפת. בעוד אני סבור לתומי שמן הראוי להזמין תחילה לשתיה קלה, מצהיר אושפיזו המכובד חגיגית שאין זמנו פנוי כרגע לשתיה, ודבר ראשון בסדר העדיפויות שלו הוא מבט על העדר. מרגע כניסתנו לסככת החולבות החלו עיניו של ברמן לתור ולבלוש אחר כל פרה ופרה, כאדם המחפש מוצא מנבכי יער סבוך. בעודני מנסה לתהות על פשר סקרנותו, החל אורחנו לגלות בקיאות בלתי מוכרת לי בתנובותיה של כל אחת ואחת מבנות טיפוחנו, כאילו היה מונח לפניו ספר ביקורת החלב. “זאת נותנת 30 ליטר, והלבנה העומדת על ידה מניבה 40 ליטר, והשלישית המדשדשת ליד השוקת היא פרה גרועה, ואילו הרביעית שמעלה גרה סובלת ממסטיטיס”. לרגע קט הייתי אחוז פליאה. לא הצלחתי להבין מניין אורחנו כה מיטיב להכיר את תנובותיהן של הפרות. ידידי אורי קרץ לעברי, ובחיוך קורן

היה זה ברפת בחן בשנת 1970. יָעִי לענף, אורי, הודיעני שאנו צפויים באותו יום לביקורו של מדריך בקר העונה לשם נחמן ברמן. מכיוון ששבועות מספר לפני כן סיימתי קורס יסודות במדרשת רופין, ומוחי היה שבע ומפוטם בהרצאות ולוחות הזנה, הודעתי לאורי שאני מעדיף שיניחני לנפשי, ושיטפל בגפו באורח המיועד לבקרנו. אלא שלמרבה מזלי אורי לא הניח לי ועמד על כך שעלי להיות נוכח בביקור, משום שהמדובר במדריך יוצא דופן בסוגו. לאחר הפצרות חוזרות ונישנות נעתרתי והחלטתי להקביל את פני האורח.

בשעה תשע הגיעה “חיפושית” כתומה ומתוכה השתחל החוצה אדם בא בימים, בעל שיער כסוף, שפוף קומה, חרוש קמטים, בעל לחיים נפולות המסגירות עשרות שנים של עמל, יזע ועבודה מפרכת. בעודו נעול ערדלי איכרים, לבוש מכנסי עבודה עם כתפיות, וכובע מצחיה של בוקרים מכסה ברשלנות את ראשו – קרב